

УДК 271.4-9(477.87)“1918/1939”(093.2)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/59/7

ПРИЗНАЧЕННЯ ЄПІСКОПА ДЛЯ ГРЕКО-КАТОЛИКІВ РУСИНЬСЬКОГО ОБРЯДУ В США

В.В. Кічера

Ужгородський національний університет
Україна, Закарпатська обл., м. Ужгород, пл. Народна, 3
E-mail: vkichera@ukr.net

Авторське резюме

Внаслідок масової еміграції греко-католиків у XIX ст. з територій Австро-Угорщини, а згодом і Польщі та Чехословаччини до США там виникали досить великі громади. Поступово виникала глибока потреба духовної, культурної та соціальної опіки над численними греко-католиками. Саме тому, вважаючи греко-католиків єдиним цілим і як вихідців з єдиної на той час Австро-Угорщини, папа Пій X призначає 1907 р. єпископом для усіх греко-католиків Сотера Ортинського. Його діяльність була досить активною: зокрема, запрошує сестер-василіанок, створено сиротинець на 200 дітей, організовано школу для дяко-вчителів, створено молодіжні організації. Важливо, що у 1913 р. за єпископа Сотера Ортинського єпархія у США перетворилася на самостійне утворення непідвладне місцевим католицьким єпископам. З часом виникали протиріччя на національному ґрунті, зокрема, між русинами-вихідцями з терен Підкарпатської Русі та Пряшівщини і українцями-вихідцями переважно з Галичини. Виникали непорозуміння між двома таборами, що стало причиною до призначення іншого єпископа для католиків русинського обряду, що походили з традиції Ужгородської унії. Парадоксально, але єдина конфесія греко-католиків, котрі проживали у США через національні протиріччя розділилися. Але щоби уникнути конфліктів, таки було призначено для русинів-вихідців із Підкарпаття і Пряшівщини єпископом Василя Такача. А тому обставини часу і загроза поглиблення конфліктів змушували Апостольську столицю призначити окрему ієрархію для русинів.

Ключові слова: Василь Такач, греко-католицька церква, русини, Сотер Ортинський, українці.

НАЗНАЧЕНИЕ ЕПИСКОПА ДЛЯ ГРЕКО-КАТОЛИКОВ РУСИНСКОГО ОБРЯДА В США

В.В. Кичера

Ужгородский национальный университет
Украина, Закарпатская обл., г. Ужгород, пл. Народная, 3
E-mail: vkichera@ukr.net

Авторское резюме

Вследствие массовой эмиграции греко-католиков в XIX в. с территорий Австро-Венгрии, а затем Польши и Чехословакии в США там возникали довольно крупные общины. Постепенно появилась глубокая потребность духовной, культурной и социальной опеки над многочисленными греко-католиками. Именно поэтому, считая греко-католиков единым целым и выходцами из единой на то время Австро-Венгрии, папа Пий X назначил в 1907 г. епископом всех греко-католиков Сотера Ортинского. Его деятельность была достаточно активной: в частности, он пригласил сестер-ва-силианок, создал детский приют для 200 детей, организовал школу для дьяков-учителей, а также молодежные организации. Важно, что в 1913 г. благодаря Сотеру Ортинскому епархия в США превратилась в самостоятельное образование, неподвластное местным католическим епископам. Со временем зародились противоречия на национальной почве, в частности, между русинами-выходцами с территории Подкарпатской Руси и Пряшевщины и украинцами-выходцами преимущественно из Галиции. Возникали недоразумения между двумя лагерями, что стало причиной для назначения другого епископа для греко-католиков русинского обряда, происходившего из традиции Ужгородской унии. Парадоксально, но единственная конфессия греко-католиков, проживавших в США, из-за национальных противоречий разделилась. Во избежание конфликтов для русинов-выходцев из Прикарпатья и Пряшевщины епископом был назначен Василий Такач. Обстоятельства того времени и угроза углубления конфликта заставили Апостольскую столицу создать для русинов отдельную иерархию.

Ключевые слова: Василий Такач, греко-католическая церковь, русины, Сотер Ортинский, украинцы.

APPOINTMENT OF A BISHOP FOR CATHOLICS OF RUSINIAN RITE IN THE UNITED STATES

V.V. Kichera

Uzhhorod National University
3 Narodna Square, Uzhgorod, 88000, Ukraine
E-mail: vkichera@ukr.net

Abstract

In the nineteenth century, there was a mass emigration of Greek Catholics from Austria-Hungary and later from Poland and Czechoslovakia to the USA, where large Greek Catholic communities were formed. Gradually, there appeared a deep need for spiritual, cultural, and social custody of numerous Greek Catholics. In 1907, Pope Pius X appointed Soter Ortynsky Bishop for all Greek Catholics, considering them one entity and natives of Austro-Hungary. Ortynsky was very enthusiastic in this position. In particular, he invited the Basilian sisters, created an orphanage for 200 children, organized a number of youth organizations and a school for cantor-teachers. In 1913, under Bishop Ortynsky, the United States Diocese grew into a formation independent from local Catholic bishops. In the end, there emerged ethnic contradictions, in particular, between Rusins who came from the territories of Subcarpathian Rus and Prešov region and Ukrainians who came mainly from Galicia. This was the reason for appointing another bishop for the Rusin Catholics, who belonged to the Union of Uzhhorod, which lead to the split of the only denomination of Greek Catholics in the USA. In order to avoid conflicts, Vasyl Takach was appointed the new Bishop for the Rusins from Subcarpathian Rus and Prešov. The circumstances of the time and the threat of deepening conflict forced the Apostolic Capital to designate a separate hierarchy for the Rusins.

Keywords: Vasily Takach, Greek Catholic Church, Rusins, Soter Ortynsky, Ukrainians.

Внаслідок масової еміграції греко-католиків у ХІХ ст. з територій Австро-Угорщини, а згодом і Польщі та Чехословаччини до США там виникали досить великі громади католиків візантійського обряду. Поступово виникала глибока потреба духовної, культурної та соціальної опіки над численними греко-католиками. Спочатку було призначено апостольським візитатором о. Андрея Годобая, але як ієреям, так і вірникам не подобалася чітко проугорська позиція каноніка Пряшівської єпархії. Саме тому, вважаючи греко-католиків єдиним цілим і як вихідців з єдиної на той час Австро-Угорщини, папа Пій Х призначає 1907 р. єпископом для усіх греко-католиків США василіанина з Га-

личини Сотера Ортинського, ЧСБВ [3: 172–173]. Його діяльність була досить активною, зокрема, запрошує сестер-василіанок, створено сиротинець на 200 дітей, організовано школу для дяко-вчителів, створено молодіжні організації. Важливо, що у 1913 р. за єпископа Сотера Ортинського єпархія у США перетворилася на самостійне невідкладне місцевим католицьким єпископам утворення [3: 175].

Останні дослідження вказують, що Сотер Ортинський ніде не використовував у діловодстві слово *українці*, *Україна*, проте опоненти його звинувачували в українському шовінізмі, що було далеко від правди, про що заявляли згодом і його візаві, як пише Іван Кашак [22: 12–13]. Більше того, щоб урівноважити в єпархіальному правлінні баланс між галицькими та угорськими русинами, у 1914 р. він призначає в правління 8 галичан-українців та генерального вікарія із угорських русинів о. Олександра Дзюбая із 7 помічниками [22: 19]. Отже, факти вказують про спробу вирівняти ситуацію між греко-католиками-вихідцями з різних регіонів. Але в той же час це засвідчувало і різницю в поглядах майбутнього розвитку між двома напрямками єдиної конфесії у США.

Саме тому, необхідно розглянути розвиток греко-католицької церкви на теренах Північної Америки, зокрема в США, так як найбільша еміграція русинів з терен Підкарпаття і Пряшівщини прямувала на працю і потребувала передовсім духовної опіки. З одного боку, це був поділ між греко-католиками, проте, з іншого боку, розширення / розвиток меж греко-католицької церкви (при збереженні літургійних практик, церковного співу, канонічних і культурних особливостей кожної тощо) і можливість забезпечувати власних вірників так необхідною духовною опікою. З часом виникали протиріччя на національному ґрунті, зокрема, між русинами, вихідцями з терен переважно Угорщини, Югославії та Чехословаччини і українцями, вихідцями переважно з Галичини, що стало причиною до призначення іншого єпископа для східних католиків русинського обряду, що походили з традиції Ужгородської унії [2: 8].

В англомовній літературі досить повно представлена історія американських греко-католиків. Зокрема досить широку передісторію формування українського патріотизму серед американських греко-католиків подає Річард Д. Кастер та досліджує поширення релігійних громад. З іншого боку подає передісторію формування громад греко-католиків-вихідців із колишньої Угорщини [21: 43–106]. Комплексну історію греко-католицької громади США в документах подає Джон Слівка, починаючи від перших поселень, місій, призначення Сотера Ортинського до призначення окремого єпископа та створення ординаріату на чолі з Василієм Такачем для вихідців із Підкарпаття,

Пряшівщини та Югославії [26: 1–126]. Цікаво, що Джон Слівка подає історію русинів і угорців-католиків візантійського обряду, виокремлюючи саме ці спільноти в США. Ґрунтовне дослідження про Сотера Ортинського і його намагання розвивати церковне життя греко-католиків США до виокремлення двох ординаріатів (русинського та українського) пише уже згадуваний Іван Кащак [22: 1–22]. Отже, окрім згадуваних Атанасія Пекаря, Павла Роберта Магочія дане питання досить добре розроблено й в англомовній літературі.

Щоби уникнути поглиблення релігійних суперечок, так було призначено для русинів вихідців із Підкарпаття і Пряшівщини єпископом Василя Такача. Атому обставини часу і загроза поглиблення конфліктів змушували Апостольську столицю призначити окрему ієрархію для русинів, хоч насправді Рим був спочатку проти призначення єпископів на народній основі. А тому варто детальніше розглянути обставини призначення єпископа для вихідців з теренів Угорщини, Югославії та Чехословаччини, використовуючи переважно дипломатичну документацію ЧСР, що може доповнити існуючі дослідження про обставини призначення ієрархом Василя Такача.

24 травня 1923 р. існує справа посольства ЧСР у Вашингтоні до МЗС ЧСР в Празі про необхідність нового єпископства для русинів в Америці. На цей час існували дві адміністрації галицько-українська, якою керує о. Петро Понятишин з Ньюарку (Нью Джерсі), та угорська, якою управляє Гавриїл Мартяк з Лендфорду (Пенсільванія). Апостольська столиця спробувала приєднати греко-католиків до католицької ієрархії, але це було неприйнятно з усіх сторін – і католицьких єпископів, і самих греко-католиків. Пропонували, як зазначалося послами, колишнього єпископа Пряшівського Стефана Новака, але він був відкинутий місцевою громадою. Так само перебував в США митрополит Андрей Шептицький, який також обіцяв єпископа з Підкарпатської Русі, хоч ця інформація сприймалася скептично місцевими греко-католиками. Спочатку був Андрій Годобай, зазначають послы, але був проугорських поглядів і не радо прийнятий, потім українець Сотер Ортинський, теж не усіх влаштовував, а заспокоються лише з призначенням справжнього русина, аналізують релігійно-суспільну думку греко-католиків США дипломати.

«Тому теперішній поділ на двох єпископів був би добрий», – пишуть чиновники посольства ЧСР із Вашингтона. З кандидатур в США американські чиновники найдостойнішим вважали Гавриїла Мартяка. Причому саме русинське середовище різко поділялося на вихідців з Пряшівської та Мукачівської єпархій, котрих нараховувалося приблизно порівну. Станом на 1921 р. о. Гавриїлу Мартяку, апостольському адміністратору русинів, підпорядковуються 99 священників, з них 60 з

Мукачівської та Пряшівської єпархій. Інші з Галичини та Руської місії. О. Петру Понятишину, апостольському адміністратору для українців, підлегли 85 священників, з яких 6 угорців з Пряшівської та Мукачівської єпархій. Кожний з адміністраторів управляв також священниками, котрі висвячувалися в Америці [5].

Таким чином, дипломати володіли досить детально релігійною ситуацією серед північноамериканських греко-католиків, розуміючи всю складність розвитку, особливо боячись угорського впливу, що розглянемо нижче. Адже така боязнь та відповідна протидія церкви залишалася зручною особливістю політики ЧСР і на Підкарпатській Русі, де празька влада фактично підтримувала православних на шкоду греко-католикам, використовуючи давню політику австрійських імператорів поділу за національним / конфесійним принципом, що виглядало не надто «модерно» і демократично. При цьому треба підкреслити, що чиновники також явно перебільшували угорський вплив у США, зважаючи на факти відкидання громадою греко-католиків таких проугорських кандидатів, як о. Андрій Годобай та пряшівський єпископ Стефан Новак.

13 лютого 1924 р. посольство ЧСР у Вашингтоні інформує МЗС ЧСР про фінансовий стан ординаріату згідно з інформацій о. Юрія Тегзи, який повідомляє, що для єпархії існує прибуток більше 9 тис. дол., якщо брати по парафіям. Сам єпископ би мав 4–5 тис. дол. Але перший рік би добре і 5–6 тис. дол. для єпископа. Колишній єпископ Сотер Ортинський від угорської влади за деякими даними отримував як допомогу 4 тис. дол. А тому якщо би чеська влада платила хоч 2 тис. дол. інтенцій було би дуже непогано [14]. Дану інформацію МЗС пересилає МШАНО в Празі 28 березня 1924 р. [25]. Тобто чиновники зондували можливість утворення повноцінної єпархії і можливості її фінансового забезпечення.

16 січня 1924 р. МЗС просить МШАНО в терміновій формі й через загрозу угорського впливу подати кандидатури з Мукачівської єпархії, серед яких попередньо вказують о. Василя Такача та о. Віктора Шелька [23]. Уже 26 січня 1924 р. цивільна управа Підкарпатської Русі надсилає до МШАНО в Празі список із 4 кандидатів, можливих на єпископа в США [24]. А 29 січня 1924 р. МШАНО подає інформацію до МЗС про можливих кандидатів з Мукачівської єпархії: Віктор Шелько, спіритуал учительської семінарії в Ужгороді, Василій Такач, спіритуал Ужгородської духовної семінарії, др. Юрій Шуба та історик др. Василь Гаджега. Усі вищеперераховані – русини, виховані в угорську добу, слов'янського походження, лояльні до ЧСР. Але чиновники МШАНО наполягають найбільше на о. Віктору Шелько та Василю Гаджезі. Тут же 19 лютого 1924 р. МЗС ЧСР в Празі відсилає настанови до посоль-

ства ЧСР у Апостольській столиці, що до основних кандидатів варто додати як претендента Гавриїла Мартяка, апостольського адміністратора русинів в США з Ландсфорду (Пенсільванія), а також каноніків капітули др. Юрія Шубу, Петра Гебея та др. Василя Гаджегу. Костянтин Грабар, голова Підкарпатського банку, пропонує також кандидатуру Василя Такача та Віктора Шелька. Загалом, як вказується, МШАНО не робить жодної прерогативи для кандидатів, натомість МЗС наполягає, щоб надавати перевагу претендентам з Підкарпатської Русі. З них на першому місці др. Василь Гаджега, потім о. Василь Такач, о. Віктор Шелько, др. Юрій Шуба та можливо о. Симеон Сабов. На каноніка Петра Гебея не варто зважати, бо швидше за все стане єпископом Пряшівської або Мукачівської єпархії. Також просять зважати на бажану кандидатуру від чехословацької влади в порядку їх подання. Щодо каноніка Симеона Сабо, то йому дається позитивна характеристика з боку МШАНО, а от щодо каноніка Юлія Станка, то він політично неблагонадійний, як зазначається, а єпископський секретар Олександр Стойка – проугорський [7].

Очевидно, що справа по призначенню єпископа в США моніторилася саме МЗС, а не МШАНО, так як остаточно рішення приймалося поза межами ЧСР – у Апостольській столиці. Більше того, у інструкціях МЗС ЧСР від 19 лютого 1924 р. існує найповніший перелік 8 кандидатів – о. Василь Такач, о. Віктор Шелько, Юрій Шуба, Василь Гаджега, Гавриїл Мартяк, Симеон Сабов, Юлій Станка та Петро Гебей. Хоча останній, як зазначалося, малоімовірний кандидат у США, так як мав би посісти єпископство у Пряшеві чи Ужгороді. Цікаво, що канцелярія президента республіки 11 січня 1924 р. пропонувала підтримувати пропозицію Костянтина Грабара, котрий відвідав Америку і розумів ситуацію, пропонуючи кандидатів о. Василя Такача та о. Віктора Шелько [6].

Отже, незважаючи на втручання ЧСР у міжконфесійне життя на сході держави (підтримка православних, анархія при захопленні греко-католицьких храмів, обмеження церковного шкільництва), чиновники намагалися пропонувати власних кандидатів на єпископство у США, причому, як не дивно, найдостойніших станом на 1924 р., котрі не є заангажовані в політичному житті. Але швидше за все йшлося радше про моніторинг кандидатур, так як відносини ЧСР та Апостольської столиці у 1924 р. були ще вкрай напруженими, хоч і йшлося, очевидно, до порозуміння, так як існувала інформація про призначення Петра Гебея Мукачівським єпископом, що пізніше і сталося.

10 березня 1924 р. посол ЧСР в Апостольській столиці інформує МЗС ЧСР про розмову з монсенсьйором Енріко Бенедетті з Конгрегації для східних церков і обговорювалася малоімовірність кандидатур

каноніків Юрія Шуби та Василя Гаджеги [8]. Уже 22 березня 1924 р. посольство ЧСР у Вашингтоні інформує МЗС ЧСР в Празі, що згідно даних о. Юрія Тегзи повідомлено, що о. Василь Такач, спіритуал Ужгородської богословської семінарії, іменованій єпископом для греко-католиків в Америці. Лише 31 березня 1924 р. канцелярія віце-губернатора Підкарпатської Русі подає інформацію, що єпископом призначено Василя Такача, спіритуала семінарії, співрадиника «Підкарпатського банку» та голови друкарського товариства «Унію», котрий є вихідцем з оточення Августина Волошина. Також чиновники повідомляють, що місцевий єпископ Антоній Пап не знав про номінацію, а іменування Василя Такача відбулося за рекомендацією і підтримки апостольського адміністратора Пряшівської єпархії Діонісія Нарядія. Тут же існують, очевидно, інструкції МЗС ЧСР для посольства у Вашингтоні, що в Римі переконані, єпископ, який має русинське коріння, буде добрим пастирем там, де духовенство проугорське, хоч угорці можуть бути і невдоволені рішенням Апостольської столиці [9]. Таким чином, призначено єпископом для вихідців з колишньої Угорщини представника Мукачівської єпархії о. Василя Такача, котрий був одним із кандидатів влади ЧСР хоч остаточне затвердження і відбулося в Римі. Цікаво, що місцевий єпископ Антоній Пап опісля довідався про номінацію Василя Такача, який формально йому підпорядковувався як місцевому єпарху. Це також могло засвідчувати наперед визначену долю і мукачівського єпископа.

26 березня 1924 р. фіксується звернення до посольства ЧСР у США «Об'єднання греко-католицьких руських братств» в Гомстеді про необхідність просити у Апостольської столиці призначити Василя Такача єпископом саме для русинів, котрі розміщуються довкола Пітсбургу і нараховують загалом 154 тис. вірних. Звернення було за підписом голови Міхала Югаса, о. Юрія Тегзи та секретаря Георгія Комлоша [7]. Можливо саме звернення було зроблено якраз в період самого іменування єпископа.

За даними о. Юлія Грігашія, хіротонія двох єпископів (для русинів та українців) США відбулася 15 червня 1924 р. в церкві Св. Атанасія. Святителями о. Василя Такача та о. Костянтина Богачевського були єпископ Крижевацький і апостольський адміністратор Пряшівський Діонісій Нарядій, єпископ Перемишльський Йосафат Конциловський та Джовані Меле, єпископ Лунгровський, італо-грек із Калабрії [1: 343–346]. У єпархіальній періодиці «Благовіснику» за 1924 р. існує коротка інформація про іменування Василя Такача [4: 94]. Згодом подано більш розлогу інформацію про самого єпископа та побажання йому успішного архіпастирства серед греко-католиків США [4: 97–98].

29 червня 1924 р. подана інформація від посольства ЧСР у Вати-

кані про перебування Василя Такача в Римі, де відбувалася хіротонія єпископів на єпархії в США. Тут так само підтверджується, що святителями були єпископ Перемишльський Станіслав Конциловський та апостольський адміністратор Пряшівський і єпископ Крижевацький Діонісій Нарядій. У розмові із послом після введення в сан Василь Такач, як і Діонісій Нарядій, скаржилися на розвиток православного руху, критикували владу в підтримці православних на сході країни. Єпарх Діонісій Нарядій додатково скаржився в Римі, що причиною православного руху залишається єпископ проугорського походження Антоній Пап, як говорили тамтешні дипломатичні джерела, зазначає посол [10].

Звичайно, наскільки були достовірні скарги на мукачівського єпископа Антонія Папа, це ще необхідно досліджувати детальніше, адже навряд чи особа єпископа могла викликати такий розвиток православного руху без участі конфесійної політики ЧСР та сусідніх держав, що, безумовно, потребує більших студій. Прикро, що факт угорського походження єпископа Антонія Папа уявлявся причиною розвитку православ'я навіть у середовищі власного духовенства, хоч насправді єпископ усіма зусиллями обороняв єпархію від поширення православ'я, залучивши навіть галицьких василіан до реформи ЧСВВ у 1920 р. Тобто факти засвідчують зворотне, а це вимагає сутнісного вивчення й осмислення. Адже звинувачення у мадяронстві єпископа Антонія було зручним як владі ЧСР, так і православним, котрі цілком могли скористатися таким становищем, що в підсумку і сталося – активний розвиток православ'я став доконаним фактом. Єпископ Діонісій Нарядій швидше за все констатував у Римі існуючий стан справ.

18 липня 1924 р. посольство ЧСР у Вашингтоні, за даними консульства в Пітсбургу, інформує МЗС про те, що Михайло Югас, голова «Соединенія», подав інформацію, що єпископ Костянтин Богачевський, який має перейняти українську адміністрацію в США, ніби має спільно прибути з Василем Такачем кінцем липня. Проте сам Василь Такач не знає, де буде осідок його єпархії – Нью-Йорк чи Пітсбург. Для місцевого уряду було би ліпше, якби осідок таки був у Пітсбургу де більшість русини, і далі би був від українського впливу (Нью-Йорк, Ньюарк і ін.), зазначають консули [12]. Тут дипломати ЧСР неприховано висловлюють свою упередженість до українського спрямування греко-католиків у США.

21 серпня 1924 р. посольство ЧСР у Вашингтоні інформує, що Василь Такач, ординарний єпископ для католиків русинського обряду, 14 серпня 1914 р. на судні «Мавританія» прибув до Нью-Йорку. Консульство в Нью-Йорку в останню хвилю дізналося від о. Іларіона

Дзюбая з Дженнерс (Пенсільванія) про приїзд до Нью-Йорку єпископа, і відповідно його зустріли та привітали. Зокрема духовенство зустрічало архієрея в чисельності 50–60 чол., розмовляючи між собою в основному по-угорськи, зазначають дипломати [12]. Цей факт є також цікавий і можливий для глибшого дослідження. Напевно, що в США частка угорськомовного духовенства була високою, що є цілком нормальним, позаяк це були вихідці з колишньої Угорщини, а тому це підкреслювалося дипломатами.

14 листопада 1924 р. консульство ЧСР в Пітсбургу інформує про відкритий лист о. Миколая Сабадоша, котрий направлений був проти єпископа Василя Такача, звинувачуючи його в діяльності проти русинів. Так тут говориться, що приєднання Підкарпатської Русі до ЧСР то помилкове рішення і т.д. Загалом проугорська агітація в часописах присутня без будь-яких фактів, зазначають консули. Йшлося про час 1918 р., де говорилося про протест частини американських русинів проти приєднання до ЧСР і вірність короні, але більшість у Скрентоні вирішили інакше [15]. Очевидно, дипломати інформували уряд про реакцію суспільства США на призначення єпископа Василя Такача, з якої зрозуміло, що проугорська частина русинів не зовсім позитивно сприймали призначеного єпископа, хоч і довелося змиритися з цим. Напевно цю аналітику влада ЧСР вимагала від посольств і консульств, щоб втручатися в національні питання в середовищі греко-католиків США, як воно робилося і на Підкарпатській Русі.

20 листопада 1924 р. посольство ЧСР у Вашингтоні інформує МЗС ЧСР, що 26 жовтня 1924 р. Михайло Югас, голова Народної Ради підкарпатських русинів, та о. Юрій Тегза проінформували, що остаточним місцем осідку єпископа Василя стає таки м. Гомстед (Пенсільванія, пригород Пітсбургу), а побудова єпископського палацу має розпочатися щонайскоріше [13]. Отже, уже наприкінці літа єпископ прибуває до США і переймає управління парафіями. Як єпарх Василь Такач виявився енергійним єпископом. Уже у лютому 1926 р. єпископ Василій переїхав до нової резиденції екзархату. Багато було зроблено в управлінських призначеннях та зміцненні дисципліни. О. Микола Чопей заснував першу школу при парафії Св. Марії у Вілкс-Беррі (Пенсільванія). Велику працю проводили сестри-василіанки в освітній та катехитичній діяльності, засновуючи школи при парафіях [19]. Це засвідчувало правильний вибір єпископа, котрий обрав інституційний розвиток, що об'єднував усіх і утримувався від національних протистоянь, що могло роз'єднувати спільноту, натомість акцент робився на об'єднавчих зусиллях усіх для розбудови церкви.

Навіть незважаючи на добрий стан справ серед американських греко-католиків, офіційна державна преса ЧСР вбачала в греко-ка-

толицькій інтелігенції в Америці відсутність будь-якого зацікавлення в збереженні культурно-національних особливостей, звинувачуючи інтелігенцію і духовенство у проугорських поглядах та відстоюванні власних інтересів [20: 1]. Частково це було справедливим зауваженням, проте і деяким перебільшенням угорського впливу в США, особливо після призначення о. Василя Такача, а навіть зручним політичним гаслом Праги залишатися упередженим до церкви з боку влади ЧСР не лише на сході країни, але й в США.

Так, 5 травня 1928 р. існує таємна справа, котра міститься в фондах МЗС, в якій єпископ Василь Такач ділиться інформацією про необхідність проведення конференцій слов'янських католиків в Америці і навіть проявляє ініціативу щодо їх організації. Тим більше, що на американському континенті він досить відомий і цілком міг би бути організатором таких зустрічей, як зазначається у звіті. Але головне йдеться про те, що єпископ Василь Такач має чудову можливість посилити свої позиції у цьому секторі між русинами, словаками, поляками, хорватами, чехами та іншими слов'янами в Америці [15]. Тобто напевно владу ЧСР цікавило, щоби єпископ, виходець з Підкарпатської Русі, отримав більший вплив на слов'янський світ США, хоча можна припускати це вже було лише на рівні моніторингу.

У декреті Апостольської столиці, опублікованому від 5 квітня 1929 р., підтверджується виокремлення 8 травня 1924 р. адміністрації з осідком у Гомстеді (Пенсільванія) з власним ординаріатом для вихідців із Підкарпатської Русі (*Podocarpattia Russa*), колишніх Угорщини та Югославії. Далі декрет стосувався призначення єпископа (*de Episcopis graeco-rutheni ritus*), право призначення якого зарезервовано за Апостольським престолом – офіційно урегульовуючи дане питання [18]. Цікаво, що празьких чиновників занепокоював 12 пункт декрету, за яким у випадку нестачі духовенства вихованого в Америці на нову єпархію, то єпископ змушений був запрошувати духівників виключно з Галичини, Угорщини та Югославії і про це необхідно повідомити в Рим [15]. Але напевно, малося на увазі, що за умов нестачі духовенства, котре виховується в Мукачеві і Пряшеві і, можливо, це виключно непорозуміння, адже станом на час декрету уже вчилися богослови в Пряшеві та Ужгороді вихідці з Америки. Також йшлося про цілібат для греко-католиків у Америці, проте це викликало протест духовенства і вірників, що тягнуло за собою перехід у православ'я, а тому від ідеї цілібату довелося відмовитися [2]. З одного боку, декрет урегульовував адміністративні питання проте запровадження цілібату викликало великий спротив духовенства і вірників.

3 травня 1930 р. МШАНО інформує МЗС ЧСР, що створення Апостольською столицею декретом 1 березня 1929 р. ординаріату в Гом-

стеді нічого нового не змінює, а лише фактично узаконює існуючий стан справ про створення двох самостійних управлінь відповідно до вихідців із Галичини та теперішньої Підкарпатської Русі й Пряшівщини в Америці [16]. Тобто зацікавленість чеськими дипломатами церковними справами в США продовжувалася і навіть проводився моніторинг.

В таємному звіті консула ЧСР в Пітсбургу до посольства ЧСР в Вашингтоні від 7 червня 1930 р. довідуємося про становище греко-католиків під управлінням єпископа Василя Такача станом на 1929 р., де інформується, що існує 173 парафії, з яких 10 угорських і 1 хорватська, а карпаторуських – 162. Священники були висвячені в наступних єпархіях: Пряшів – 52, Мукачево – 41, Америка – 31, 8 як місіонери, Гайдудорог – 6, Крижевці – 2, Мішкольц – 1. Прикро, що інколи, як пишуть дипломати, на угорські та й на виключно руські парафії призначають проугорських парохів. Проте місцеве духовенство досить сильно натуралізується отримує громадянство та втрачає колишнє фінансування переходячи на місцеве утримання. Для Гомстедського ординаріату семінаристи навчаються в різних закладах, зокрема в католицькій семінарії Св. Марії в Балтиморі, у чеських бенедиктинців коледжу Св. Прокопія в Ліслі, (Іллінойс), де є кілька семінаристів. Кілька є в Римі, Пряшеві та Ужгороді, бо власної семінарії не мають. Так само, запроваджується в богослужіння англійська мова, щоб уникати латинізації обряду, чомусь зазначають урядовці [17]. Таким чином, уже через 5 років екзархат під управлінням Василя Такача досить добре розвивається, що безумовно було заслугою не лише самого єпископа, але й усієї спільноти греко-католиків вихідців із колишніх теренів Угорщини, а згодом і Югославії та Чехословаччини. Важливо, що архієрею вдалося об'єднати усіх заради розбудови церкви, уникаючи народних суперечок.

Отже, у зв'язку з тим, що на американському континенті між греко-католиками, вихідцями із Австро-Угорської монархії виникли розбіжності в національних питаннях, то Апостольська столиця вирішує призначити на єпископа для вихідців з колишньої Угорщини представника Мукачівської єпархії Василя Такача, що в підсумку призвело до якісних прогресивних змін. І хоч Апостольська столиця не радо погоджувалася на вирішення питання за національним принципом, так як вважали греко-католиків єдиним організмом – католиками східного (грецького) обряду. Проте все таки, Апостольська столиця призначає не представника угорського походження (хоч такі спроби були в особах Стефана Новака та Антонія Папа, але відкидалися) а здібного і енергійного священника з Мукачівської єпархії Василя Такача. Варто відзначити перебільшення угорського впливу з боку

чиновників, що перетворилося у 20-х рр. на своєрідне політичне гасло, зручне для упередженого ставлення до греко-католиків ЧСР і США.

Цікаво, що навіть за умов піку протистояння місцевих чиновників та греко-католиків в особі Антонія Папа, Апостольська столиця іменує єпископом одного з кандидатів, котрий аналізувався владою ЧСР. Як би там не було, очевидно, що в інтересах церкви були необхідні особи енергійні, з бездоганною репутацією, аполітичні, а тому станом на 1924 р. вказані вище кандидати були й справді найдостойнішими. Але остаточне рішення з іменуванням залишалося за Апостольською столицею, і вибір, напевно, не випадково випав на о. Василя Такача.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Грігашій Ю.* Рукоположеніє двохъ єпископовъ Американскихъ в Римѣ, отбывшее дня 15-го юнія сего года / Душпастырь. Урядовый и духовный органъ епархіи Мукачевской. Рочник I. 1924. Септембрій. Число 7. С. 343–346.

2. Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / Уклад.: Павло Роберт Магочій, Іван Поп; заг. ред. Павла Роберта Магочія; пер. з англ. мови Надії Кушко; ред. укр. видання Валерій Падяк; карти Павла Роберта Магочія; вип. ред. Лариса Ільченко. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010, 856 с. + XXXII с. С. 571–572. Іл., у т. ч. 32 кольор. вклейки + карти.

3. *Пекар А.* ЧСБВ. Нариси історії церкви Закарпаття. Рим; Львів: Місіонер, 1997. Т. 1. 232 с. (Єрархічне оформлення).

4. Преосвященный о. Василий Такачъ // Благовѣстник. № 7. Рочник IV. 1 апрѣля. 1924. С. 97–98.

5. Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 99.132/1923.

6. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 7.395/1924.

7. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 22.004/1924.

8. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 45292/1924.

9. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 62539/1924.

10. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 106.018/1924.

11. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 128.852/1924.

12. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 156726/1924.

13. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 1683/1925.

14. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 35.993/1925.

15. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 61.077/1930.

16. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 67.794/1930.

17. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 137977/1930, 61.047/1930.

18. AMZV ČR. Sekce II. Kart. 66. Č. 143537/1931.

19. Archeparchy of Pittsburgh. History. URL: <https://www.archpitt.org/archeparchy-of-pittsburgh-history> (останній перегляд: 24.11.2018).

20. *Beskid K.M.* Americká emigrace // Podkarpatské hlasy. № 8. Рочник II. 21 ledna, 1926. S. 1.

21. *Custer Richard D.* The Influence of Clergy and Fraternal Organizations on the Development of Ethnonational Identity among Rusyn Immigrants to Pennsylvania // Essays in Honor of Paul Robert Magocsi. Edited by Bogdan Horbal, Patricia A. Krafcik, and Elaine Rusinko. Fairfax, VA: Eastern Christian Publications, 2006. P. 43–106. URL: https://www.academia.edu/11747432/The_Influence_of_Clergy_and_Fraternal_Organizations_on_the_Development_of_Ethnonational_Identity_among_Rusyn_Immigrants_to_Pennsylvania (останній перегляд: 26.11.2018).

22. *Kaszczak I.* Bishop Soter Stephen Ortynsky: The First Eastern Catholic Bishop in the Western Hemisphere // U.S. Catholic Historian. Vol. 32, № 1. Winter 2014. P. 1–22. (In English).

23. Národní archiv v Praze (NA v Praze). Fond 371. Presidium Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO). Karton 3885. Č. 607/1924.

24. NA v Praze. F. 371. K. 3885. Č. 935/1924.

25. NA v Praze. F. 371. K. 3885. Č. 3221/1924.

26. *Slivka John.* Historical Mirror: Sources of the Rusin and Hungarian Greek Rite Catholics in the United States of America 1884–1963. Brooklyn, New York, 1978. 342 c.

REFERENCES

1. Grigashiy, Yu. (1924) Rukopolozenie dvukh episkopov Amerikanskikh v Rime, odbyvshoe dnya 15-go yuniya sego goda [The ordination of two Bishops of America in Rome, on June 15 this year]. *Dushpastyr'. Uryadovyy i dukhovnyy organ* eparkhii Mukachevskoy. 7th September. pp. 343–346.

2. Magocsi, P.R. & Pop, I. (2010) *Entsiklopediya istorii ta kul'turi karpats'kikh rusiniv* [Encyclopedia of the History and Culture of the Carpathian Rusins]. Translated from English by N. Kushko. Uzhhorod: V. Padyak. pp. 571–572.

3. Pekar, A. (1997) *ChSVV. Narisi istorii tserkvi Zakarpattya* [Essays on the History of the Transcarpathian Church]. Vol. 1. Rome; Lviv: Misioner.

4. *Blagovĕstnik.* (1924b) Preosvyashchenny o. Vasilii Takach" [The Blessed Fr. Basil Takach]. 1st April. pp. 97–98.

5. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 99.132/1923.

6. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 7.395/1924.

7. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 22.004/1924.

8. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 45292/1924.

9. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 62539/1924.

10. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 106.018/1924.

11. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 128.852/1924.

12. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 156726/1924.
13. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 1683/1925.
14. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 35.993/1925.
15. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 61.077/1930.
16. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 67.794/1930.
17. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 137977/1930, 61.047/1930.
18. The Archive of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (AMZV ČR). Sekce II. Kart. 66. Č. 143537/1931.
19. Archpitt.org. (n.d.) *Archeparchy of Pittsburgh. History*. [Online] Available from: <https://www.archpitt.org/archeparchy-of-pittsburgh-history> (Accessed: 24th November 2018).
20. Beskid, K.M. (1926) *Americká emigrace. Podkarpatské hlasy*. 8. p. 1.
21. Custer, R.D. (2006) The Influence of Clergy and Fraternal Organizations on the Development of Ethnonational Identity among Rusyn Immigrants to Pennsylvania. In: Horbal, B., Krafcik, P.A. & Rusinko, E. *Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*. Fairfax, VA: Eastern Christian Publications. pp. 43–106. [Online] Available from: https://www.academia.edu/11747432/The_Influence_of_Clergy_and_Fraternal_Organizations_on_the_Development_of_Ethnonational_Identity_among_Rusyn_Immigrants_to_Pennsylvania (Accessed: 26th November 2018).
22. Kaszczak, I. (2014) Bishop Soter Stephen Ortynsky: The First Eastern Catholic Bishop in the Western Hemisphere. *U.S. Catholic Historian*. 32(1). pp. 1–22. DOI: 10.1353/cht.2014.0004
23. National Archives in Prague (NA v Praze). Fund 371. C. 3885. File 607/1924.
24. National Archives in Prague (NA v Praze). Fund 371. C. 3885. File 935/1924.
25. National Archives in Prague (NA v Praze). Fund 371. C. 3885. File 3221/1924.
26. Slivka, J. (1978) *Historical Mirror: Sources of the Rusin and Hungarian Greek Rite Catholics in the United States of America 1884–1963*. Brooklyn, New York: Slivka.

Кичера Виктор Васильевич – кандидат исторических наук, доцент кафедры современной истории Украины и зарубежных стран Ужгородского национального университета (Украина).

Кічера Віктор Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн Ужгородського національного університету (Україна).

Viktor V. Kichera – Uzhhorod National University (Ukraine).